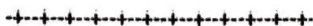

Наименьшие значения молибдена (3,1 мг/кг), цинка (2,4 мг/кг), кобальта (0,9 мг/кг), никеля (1,6 мг/кг) и свинца (47 мг/кг) сосредоточены в тамариксе. Вероятно, это связано с физиологическими свойствами растения. Проведенные хими-

ческие анализы по выявлению антропогенной нагрузки на среду, способствовали установит ареалы распространения по розе ветров в определенной отдаленности от промышленных объектов, как в г. Сумгаит, так и в Карадагском районе.

ЛИТЕРАТУРА

1. Алиев С.Ю. Динамика биомассы естественных и культурных фитоценозов Ширвани. Сб.: «Биокомплексы Восточной Ширвани». Изд. Элм, Баку, 1975, с.75-106. 2. Глазовская М.А. Почвы мира. II часть. М.: Изд-во МГУ, 1973, 427 с. 3. Перельман А.И. Геохимия ландшафта. М., 1966. 4. Мамедов О.Г., Мугалинская Э.А. и др. Загрязнение почв и растений придорожной полосы автомагистрали выбросами автотранспорта. Материалы научно-практического семинара. Баку, 1999.

KƏND TƏSƏRRÜFATI MƏHSULLARI İSTEHSALININ İNKİŞAF DİNAMİKASI VƏ STRUKTUR İRƏLİLƏYİŞLƏRİ

N.Ə.ŞALBUZOV, aspirant
Az.ETKTİ və Tİ

Araşdırmalar göstərir ki, bazar münasibətləri şəraitində istehsalın inkişafının vacib amillərindən biri xüsusi mülkiyyətə əsaslanan çoxnövlü təsərrüfat formalarına geniş meydan verilməsidir. Belə ki, iqtisadi münasibətlərin, bazar strukturlarının səmərəli fəaliyyət göstərməsində əsas yük xüsusi mülkiyyətə əsaslanan təsərrüfatların payına düşməlidir. Bu istiqamətdə aqrar bölmədə islahatların gedişinin sürətləndirilməsi, struktur dəyişikliklərinin aparılması, çoxnövlü özəl təsərrüfat formalarının yaradılması və onun intensiv inkişafının təmin edilməsi vacib şərtlərdəndir.

Aparığımız tədqiqatlar göstərir ki, son illərdə respublikada, onun ayrı – ayrı regionlarında aqrar islahatın gedişinin sürətləndirilməsi, struktur dəyişikliklərinin aparılması, müxtəlif mülkiyyətli təsərrüfat formalarının yaradılması sahəsində ciddi irəliləyişlərə nail olunmuşdur.

Azərbaycan Dövlət Statistika Komitəsinin aqrar islahatların gedişinə dair 2004-cü ilə olan məlumatına əsasən respublikada 1166 kollektiv müəssisə, 164 kənd təsərrüfatı istehsal kooperativi, 380 kiçik müəssisə, 2614 kəndli (fermer) təsərrüfatı, 111 sair kənd təsərrüfatı müəssisələri, 25 kənd təsərrüfatına xidmət göstərən mexanikləşdirilmiş dəstələr (aqroservislər) yaradılmışdır. Bununla yanaşı kənd təsərrüfatı sisteminə 41 dövlət kənd təsərrüfatı müəssisəsi, 16 nəzarət paketi dövlətə məxsus olan səhmdar cəmiyyəti, 117 elmi – tədqiqat və tədris – təcrübə təsərrüfatı daxil edilməklə sair dövlət təsərrüfatları, 93 baş məşğulluq

idarəsinin nəzdində yaradılmış kənd təsərrüfatı ilə məşğul olan dövlət müəssisəsi, 36 sənaye, digər təsərrüfat və müəssisələrin yardımçı kənd təsərrüfatı müəssisələri yaradılmış və fəaliyyət göstərməkdədir. Əmlakın özəlləşdirilməsi nəticəsində yeni yaradılmış və formalaşma prosesi keçirən kollektiv, kiçik müəssisələrin, kənd təsərrüfatı istehsal kooperativlərinin, sair özəl kənd təsərrüfatı müəssisələrinin və kəndli (fermer) təsərrüfatlarının sərəcamına 23,5 min yük avtomobili, 28,4 min traktor, 2 min ədəd pambıqyığan maşın, 3,9 min toxumyığan kombayn, 1,4 min ədəd silos və yemyığan kombayn, 4,1 min ədəd iri buyuzlu mal – qara tövləsi, 2,3 min ədəd qoyun yatağı verilmişdir. 01.04.2004-cü ilə olan məlumata əsasən islahatlar aparılan təsərrüfatlara məxsus əmlakın dəyəri 2,7 trilyon manat təşkil etmişdir. Bu əmlakın 175 milyard manatı dövlət mülkiyyətində olan təsərrüfatlarda saxlanılmış, 602,4 milyard manatı bələdiyyə mülkiyyətinə verilmiş, 1,9 trilyon manatının xüsusi mülkiyyətə malik özəl kənd təsərrüfatı müəssisələrinə verilməsi nəzərdə tutulmuşdur. Hazırkı dövrə qədər həmin əmlakın 1,89 trilyon manatı faktiki olaraq xüsusi mülkiyyətə malik özəl təsərrüfatlara, sahibkarlara verilmişdir. Belə bir vəziyyət aqrar bölmədə islahatların gedişini, səmərəli struktur dəyişikliklərinin aparılmasını, sahibkarlığın formalaşması və inkişafı prosesini ləngidir, istehsalın səviyyəsini aşağı salır, özəl təsərrüfatların sıradan çıxmasına səbəb olur. Bununla əlaqədar aqrar böl-

mədə müxtəlif mülkiyyətli bazar strukturlarının dinamikasına diqqət yetirək.

Cədvəl 1. Aqrar sahədə müxtəlif mülkiyyətli təsərrüfat formalarının dinamikası və onların dəyişmə meyli.

İllər	Özəl kənd təsərrüfatı müəssisələri	Sair dövlət müəssisələri	Kəndli (fermer) təsərrüfatları
1998	4847	758	3722
1999	3662	516	3613
2000	2158	410	3248
2001	1753	249	2604
2002	1863	189	2534
2003	1900	113	2603
2004	1846	305	2614

Cədvəlin məlumatlarından göründüyü kimi son illərdə özəl təsərrüfatların sayı 2,6 dəfə azalmışdır. Bu hər şeydən əvvəl onunla bağlıdır ki, islahatların ilk illərində bir çox amillər nəzərə alınmadan özəl təsərrüfatlar yaradılaraq, fəaliyyət göstərərək – göstərməməsindən asılı olmayaraq qeydiyyatdan keçirilib, sonralar isə fəaliyyət göstərmədiklərindən onlar ləğv ediləblər.

Aparığımız hesablamalar nəticəsində müəyyən edilmişdir ki, 1998 – ci ildə respublika 4847 özəl kənd təsərrüfatı müəssisələri fəaliyyət göstərdiyi halda onun sayı 1999 – cu ildə 1185, 1999 – cu illə müqayisədə 2000 – ci ildə 1504, 2000 – ci illə müqayisədə 2001 – ci ildə 405, 2003 – cü illə müqayisədə 2004 – cü ildə isə 54 vahid azalmışdır. Bu meyl, şəxsi yardımçı təsərrüfatlarda, kənd təsərrüfatına xidmət göstərən başqa özəl müəssisələrdə də özünü biruzə vermişdir. Kəndli (fermer) təsərrüfatlarının sayı 1998 – 1999 – cu illərdə 109, 1999 – 2000 – ci illərdə 365, 2000 – 2001 – ci illərdə 644, 2001 – 2002 – ci illərdə 70 ədəd azalmışdır. Belə bir vəziyyət respublikanın ayrı – ayrı ərazilərində, rayonlarında da özünü biruzə verir.

Cədvəlin məlumatlarından göründüyü kimi özəl kənd təsərrüfatı müəssisələrinin, sair dövlət kənd təsərrüfatı müəssisələrinin, kəndli (fermer) təsərrüfatlarının sayı aşağı düşmüşdür. Özü də bu meyl dinamik xarakter almışdır.

Aparığımız araşdırmalar göstərir ki, başqa təsərrüfat formalarından fərqli olaraq kəndli (fermer) təsərrüfatları bazar iqtisadiyyatı şəraitində geniş inkişaf perspektivlərinə malikdir. Bunu son illərdə kəndli (fermer) təsərrüfatlarının inkişaf təcrübəsi və Dünya Bankının vəsati hesabına yaradılan 6 pilot təsərrüfatının təcrübəsi də sübut edir. Odur ki, son illərdə məhsul istehsalının ar-

tımına özəl kənd təsərrüfatı müəssisələrinin, xüsusi çəkisi artmaqdadır.

Aparığımız tədqiqatlar göstərir ki, son illərdə yeni yaradılan və formalaşma prosesi keçirən kollektiv, kiçik müəssisələrin, kəndli (fermer) təsərrüfatlarının, kənd təsərrüfatı istehsal kooperativlərinin, başqa özəl qurumların sayı azalsa da, onların məhsul istehsalında tutduğu xüsusi çəki artmış, istehsalın səmərəliliyinin yüksəldilməsində müsbət dəyişikliklər baş vermişdir.

Araşdırmalar göstərir ki, kənd təsərrüfatında istehsal sahələri üzrə struktur dəyişikliklərinin nisbətən təmin edilməsi, onun bazar iqtisadiyyatının tələblərinə uyğunlaşdırılması sahibkarlıq fəaliyyətinin güclənməsinə, məhsul istehsalının artımına şərait yaratmışdır. Belə ki, 1995-ci ildə respublikada istehsal olunan çay məhsullarının 98,9%-i kənd təsərrüfatı müəssisələrinin və sair təşkilatların payına düşürdürsə, 2002-ci ildə onun hamısı (100%) əhali və kəndli (fermer) təsərrüfatları tərəfindən istehsal edilmişdir. Üzümçülükdə istehsal olunan məhsullarda əhali və kəndli (fermer) təsərrüfatlarının xüsusi çəkisi 1995 – ci ildəki 40,3 faizə qarşı 2002-ci ildə 96,9% təşkil etmişdir. Bu göstərici meyvə və giləmeyvə istehsalında müvafiq olaraq 89,8 faizə qarşı 99,7%, dənli bitki məhsulları 3,7 faizə qarşı 96,99 %, pambıq istehsalında 1,7 faizə qarşı 95,3%, kartof istehsalında 94,4 faizə qarşı 99,7%, tərəvəz istehsalında 83,0 faizə qarşı 99,2 % təşkil etmişdir. Belə bir vəziyyətə kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalının başqa sahələrində, xüsusilə heyvandarlıq sahələrində də təsadüf olunur.

Aparılan təhlildən aydın olur ki, 2002 – ci ildə kənd təsərrüfatı sistemində saxlanılan iri buynuzlu qara malın 99,2%-i, o cümlədən inək və camışların 99,4%-i, qoyun və keçilərin 96,5%-i əhali və kəndli fermer təsərrüfatlarının payına düşür.

Hesablaşmalar göstərir ki, əhali və kəndli (fermer) təsərrüfatlarında mal – qaranın baş sayı 1995 – ci illə müqayisədə 2000 – ci ildə 53,8%, 2000 – ci illə müqayisədə 2002 – ci ildə 7,9% artmışdır. Müqayisə olunan illərdə inək və camışların baş sayı müvafiq olaraq 45,8% və 9,8% artmış, inəklərin sürünün tərkibində xüsusi çəkisi 1995 – ci ildə 42,8%, 2000 – ci ildə 40,6%, 2002 – ci ildə isə 41,3% olmuşdur. Sürünün tərkibində inəklərin xüsusi çəkisinin aşağı olması təsərrüfatlarda süd istehsalının ləng artması ilə müşayiət olunmuşdur. Özəl kənd

təsərrüfatı müəssisələrində 1995 – ci illə müqayisədə 2000 – ci ildə qoyunların baş sayı 2 dəfəyə yaxın, 2000 – ci illə müqayisədə 2002 – ci ildə isə 15,7% artmışdır. Göstərilən illərdə özəl təsərrüfatlarda donuzların baş sayı müvafiq olaraq 77,5% və 0,1% quşçuluqda isə 13,5% və 4,9% artmışdır.

Aparılan araşdırmalarda və təhlillərdən aydın olur ki, aqrar sahədə kəndli (fermer) təsərrüfatları inkişaf imkanlarına, çevikliyinə, kooperasiya olunma, integrasiya əlaqələrinə girmələrinə, aqrar bazarın formalaşmasında roluna və əhəmiyyətinə görə ən perspektivli təsərrüfatçılıq forması hesab olunur.

İnkişaf etmiş ölkələrin təcrübəsi göstərir ki, aqrar sahədə kəndli (fermer) təsərrüfatlarının intensiv inkişafı və müəssisələrin səmərəli fəaliyyəti onun təşkili prinsiplərinə, strukturuna, parametrlərinə düzgün əməl olunmasından çox asılıdır. Kənd təsərrüfatında müxtəlif istehsal istiqamətli kəndli (fermer) təsərrüfatlarının və başqa özəl qurumların təşkili prinsipləri aşağıdakılardır:

- kəndli (fermer) təsərrüfatlarının təşkilində və fəaliyyəti prosesində könüllüyünün təmin edilməsi;
- kəndli (fermer) təsərrüfatlarının malik olduğu torpaqların və əmlakın xüsusi mülkiyyətdə olması;
- kəndli (fermer) təsərrüfatlarının strukturunun, parametrlərinin müəyyən edilməsində, məhsullara sərəncam verilməsində tam sərbəstliyin təmin edilməsi;
- torpaqların təyinatı üzrə istifadə olunmasına dövlət nəzarətinin həyata keçirilməsi və tənzimlənməsi;
- ətraf mühitin mühafizəsi və ekoloji tarazlığın gözlənilməsi qaydalarına əməl edilməsinə ciddi nəzarətin həyata keçirilməsi.

Əlbəttə, göstərilən şərtlər nəzərə alınmaqla kəndli (fermer) təsərrüfatlarının təşkili, onun səmərəli strukturunun təmin edilməsi istehsalın inkişafına, onların özünü maliyyələşdirmə prinsipi əsasında fəaliyyətinə əlverişli şərait yarada bilər. Bunu TASİS proqramı çərçivəsində respublikada yaradılmış və fəaliyyət göstərən nümunəvi özəl kəndli (fermer) təsərrüfatlarının təcrübəsi də sübut edir. Araşdırmalar nəticəsində müəyyən edilmişdir ki, kənd təsərrüfatının özəlləşdirilməsi layihəsinə uyğun olaraq respublikanın müxtəlif regionlarında 6 müxtəlif istiqamətli kəndli (fermer) təsərrüfatları yaradılmışdır. Bu məqsədin reallaşması üçün Bərdə ray-

onundakı Qılınclı, Xaçmaz rayonundakı Yergüc, Lənkəran rayonundakı N.Nərimanov adına, Naxçıvan Muxtar Respublikasının Şərur rayonundakı Püsyən, Salyan rayonundakı Şəfəq və Ucar rayonundakı Qulabənd – Xətai təsərrüfatları seçilmişdir. Aparılan hesablamalar göstərir ki, heç də bütün nümunəvi özəl kənd təsərrüfatı müəssisələrində yaradılmış kəndli (fermer) təsərrüfatlarının hamısında becərilən bitkilərin hər hektarından eyni səviyyədə məhsul götürülməmişdir. Belə ki, 1998 – ci ildə Xaçmaz rayonundakı Yergüc pilot təsərrüfatının özəlləşdirilmiş torpaqlarında 68 kəndli (fermer) təsərrüfatı yaradılmışdır. Hər bir kəndli (fermer) təsərrüfatına düşən torpaq sahəsi 0,89 hektarla 37,8 hektar, o cümlədən bağ sahəsi 0,58 hektarla 36,4 hektar, taxıl sahəsi 1,0 – 9,7 hektar, tərəvəz sahəsi 0,15 – 1,5 hektar, yem sahəsi 0,12 – 5,5 hektar arasında dəyişmişdir. Eyni vəziyyət hər hektar sahədən götürülən məhsulda da müşahidə edilir.

Statistik məlumatların təhlili göstərir ki, 2000 – 2002 - ci illərdə Xaçmaz rayonundakı Yergüc təsərrüfatında yaradılmış ayrı – ayrı fermer təsərrüfatlarında meyvə bağlarının məhsuldarlığı 0,08 – 129,0 sentner, taxılçılıqda 4,0 – 32,5 sentner, yem bitkiləri üzrə 10,0 – 100,0 sentner arasında dəyişmişdir.

Araşdırmalar, əldə edilmiş təcrübənin nəticəsi göstərir ki, alınmış kreditdən səmərəli istifadə edən təsərrüfatlar yüksək istehsal göstəricilərinə nail olurlar. Belə ki, Xaçmaz rayonundakı Qafqaz kəndli (fermer) təsərrüfatı 5,5 hektar sahədə alınmış kredit hesabına quru ot üçün yonca becərmiş və hər hektardan 102 sentner olmaqla 560 sentner quru yonca otu istehsal etmişdir ki, bu da nümunəvi Yergüc pilot təsərrüfatı və Xaçmaz rayonu üçün yüksək göstəricidir. Həmin rayondakı «Elnur - M» kəndli (fermer) təsərrüfatı kredit hesabına 0,55 hektar sahədə pomidor əkərək 195,3 sentner məhsul istehsal etmişdir ki, bu da hektardan 355,0 sentner məhsul deməkdir. Buradan belə nəticəyə gəlmək olar ki, özəl təsərrüfatların dövryyə vəsaitinə tələbatının təmin edilməsi və verilən kreditdən öz təyinatı üzrə səmərəli istifadə olunması hesabına yüksək istehsal – iqtisadi göstəricilərə nail olmaq mümkündür.

Hesablamalar göstərir ki, Bərdə rayonundakı baza və pilot təsərrüfatları 2000 – 2002 – ci illərdə orta hesabla hər hektar

pambıq sahəsindən 27,3 sentner, taxıl əkinlərinin hər hektarından 46,7 sentner, yonca əkinlərinin hər hektarından 215,5 sentner məhsul götürmüşlər ki, bu da rayonun təsərrüfatlarının və başqa özəl qurumlarının əldə etdikləri nəticədən yüksəkdir.

Hesablamalar nəticəsində müəyyən edilmişdir ki, Ucar rayonundakı «Qulabənd - Xətai» nümunəvi özəl təsərrüfatında 39 kəndli (fermer) təsərrüfatı yaradılmış və fəaliyyət göstərir. Bu təsərrüfatlar 2000 – 2002 – ci illərdə götürdüləri krediti (408 milyon manat) bitkiçilik məhsulları istehsalı üçün istifadə etmişlər. Maliyyə təminatına malik olan bu təsərrüfatlar 164 hektar sahədə arpa, 97 hektar sahədə soğan, 170 hektar

sahədə yonca, 12 hektar sahədə çəltik əkməşlər. «Qulabənd - Xətai» təsərrüfatı istehsal və xidmət işlərini səmərəli təşkil etmək hesabına yüksək istehsal göstəriciləri əldə etmişdir. Belə ki, o təsərrüfat 2000 – 2002 – ci illərdə orta hesabla taxılın hər hektarından 26,7 sentner, pambığın hər hektarından 19,6 sentner, yonca əkinlərinin hər hektarından 123,7 sentner məhsul götürmüşdür ki, bu da Şirvan zonasının təsərrüfatları üçün yüksək göstərici hesab edilir.

Araşdırmalar göstərir ki, öz istehsalını səmərəli formada təşkil edən kəndli (fermer) təsərrüfatları regional xüsusiyyətlərdən asılı olmayaraq yüksək istehsal göstəricilərinə nail olurlar (cədvəl 2).

Cədvəl 2. Nümunəvi özəl təsərrüfatlarda struktur dəyişiklikləri və istehsalın mövcud inkişaf səviyyəsi

Kəndli (fermer) təsərrüfatının adı	İstehsal istiqaməti	Mülkiyyətində olan torpaq sahəsi, ha	Əkin sahəsi, ha	Məhsuldarlıq, ha/s	Ümumi yığım tonla
«Səbinə» (Salyan r).	Pambıqçılıq	6,50	6,50	29,8	19,3
«Aqil-Əli» (Salyan r).	Taxılçılıq	4,35	4,35	28,6	12,4
«Məhərrəm» (Lənkəran r).	Tərəvəzçilik	55,8	27,09	144,6	39,1
«İlqar-Ə» (Xaçmaz r).	Bağçılıq	2,59	2,59	100	25,9
«Bay» (Xaçmaz r).	Bağçılıq	3,30	3,30	90,9	30
«Ülvi» (Salyan r).	Yemçilik	5,63	5,63	139,6	78,6

Aparığımız hesablamalar göstərir ki, eyni və müxtəlif istiqamətli kəndli (fermer) təsərrüfatlarında hər hektar sahədən götürülən məhsulda olduğu kimi maya dəyəri, qiymət və rentabellik səviyyəsində də kəskin fərqlər var. Bu fərqlər kəndli (fermer) təsərrüfatlarında istehsalın inkişaf meylini, sosial – iqtisadi səmərəliliyini xarakterizə edən göstəricilərin də müxtəlif olmasına səbəb olur. Lakin, istehsalı bazar iqtisadiyyatının prinsipləri əsasında təşkil edən, buna münasib istehsalda struktur

dəyişiklikləri aparan özəl qurumlar, xüsusilə müəyyən imtiyazlara malik olan baza və pilot təsərrüfatları, fermerlər mövcud resurs ehtiyatlarından səmərəli istifadə etməklə hər il taxıl, tərəvəz, meyvə, pambıq, ət və ət süd məhsulları istehsalını artırır. Bu təsərrüfatlarda məhsul istehsalının artımı əsasən intensiv amillərin tətbiqi, hər hektar əkin sahəsində, hər baş mal – qaradan götürülən məhsulun artırılması hesabına həyata keçirirlər.

Cədvəl 3. Əsas növ kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalında struktur dəyişiklikləri

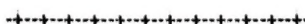
Göstəricilər	İllər					
	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Ümumi istehsal	100%	100%	100%	100%	100%	100%
Bitkiçilik məhsulları	71,8%	75%	77,8%	78,3%	77,8%	77,7%
O cümlədən:						
Taxıl	27,95%	33,44%	37,32%	37,95%	34,7%	35,05%
Pambıq	2,46%	1,98%	1,54%	1,38%	1,67%	2,2%
Tütün	0,21%	0,37%	0,23%	0,07%	0,07%	0,1%
Kartof	10,03%	10,18%	11,21%	12,01%	12,96%	15,11%
Tərəvəz	17,07%	16,95%	16,96%	16,84%	17,64%	17,46%
Meyvə	11,11%	10,35%	9,21%	8,93%	9,64%	6,88%
Üzüm	2,86%	1,67%	1,26%	1,07%	1,09%	0,88%
Yaşıl çay yarpağı	0,11%	0,06%	0,07%	0,05%	0,03%	0,02%
Heyvandarlıq məhsulları	28,2%	25%	22,2%	21,7%	22,2%	22,3%
O cümlədən: ət	2,66%	2,36%	2,11%	2,15%	2,26%	2,33%
Süd	25,28%	22,39%	19,87%	19,35%	19,69%	19,71%
Yun	0,26%	0,25%	0,22%	0,2%	0,25%	0,26%

Aparılan təhlillərdən aydın olur ki, aqrar sahədə aparılan islahatlar, istehsalın təşkili, onun tələb və təklif əsasında yenidən qurulması əsas növ kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalında struktur dəyişikliklərinə səbəb olmuşdur. Bunu tərtib etdiyimiz cədvəlin məlumatlarından daha aydın görmək olar.

Cədvəlin təhlilindən belə aydın olur ki, son illərdə respublikada istehsal olunan əsas növ kənd təsərrüfatı məhsullarının tərkibində taxılın xüsusi çəkisi daha çox yüksəkdir. Belə ki, 1999 – cu ildə taxılın xüsusi çəkisi 27,95% idisə, 2004 – cü ildə bu göstərici 35,05% təşkil etmişdir. Müqayisə olunan illərdə südün xüsusi çəkisi 25,28% və 19,71% təşkil etmişdir. Ümumi istehsalda ətin xüsusi çəkisi çox az olsa da, 2001 – 2004 – cü illərdə bu göstərici durmadan artmışdır. Ümumi istehsalda xüsusi çəkisi getdikcə artan məhsullardan biri kartofdur. Belə ki, 1999 – cu ildə kartofun xüsusi

çəkisi 10,3% idisə, 2004 – cü ildə bu göstərici 15,11 % təşkil etmişdir.

Pambıq, tütün, yaşıl çay yarpağı kimi məhsulların xüsusi çəkisi çox kiçik olmaqla yanaşı artım da demək olar ki, yoxdur. Odur ki, aqrar sahənin xüsusiyyətləri, sahibkarlığın formalaşması və inkişafı, istehsalın strukturu və tənzimlənməsi problemləri nəzərə alınmaqla istehsalın səmərəliliyinin mövcud vəziyyətinin təhlilinə, ona təsir edən amillərin araşdırılmasına böyük əhəmiyyət verilməlidir. Kənd təsərrüfatının iqtisadiyyatın vacib sahəsi olmasını, təbii, torpaq amillərindən asılılığını nəzərə almaqla yeni yaradılan və formalaşma prosesi keçirən özəl kənd təsərrüfatı müəssisələrinə dövlət himayəsi təmin edilməli, onların təşkili tələb və təklif əsasında qurulmalı, strateji məhsullara dövlət sifarişləri və dövlət maliyyələşdirilməsi, dövlət tənzimlənməsi təmin edilməlidir.

KƏND TƏSƏRRÜFATI MƏHSULLARI İXRACININ STİMULLAŞDIRILMASI YOLLARI

A.N.NƏTƏMOV, aspirant

Azərbaycan Kənd Təsərrüfatı Akademiyası

Müasir dövrdə respublikada həyata keçirilən aqrar islahatların dərinləşməsi kənd təsərrüfatında dinamik artımın təmin edilməsinə, habelə bu sahədə ixrac yönümlü məhsul istehsalına əlverişli şərait yaradır. Lakin araşdırmalar göstərir ki, həyata keçirilən tədbirlər kənd təsərrüfatında ixrac potensialının artırılması üçün mövcud olan imkanları kifayət qədər reallaşdırma bilməmişdir. Belə bir şəraitdə aqrar bölmənin ixrac potensialının artırılması və bu sahədə istehsal olunan məhsulların xarici bazarlarda rəqabət qabiliyyətinin yüksəldilməsi dövlət tərəfindən bir sıra stimullaşdırıcı tədbirlərin həyata keçirilməsini obyektiv zərurətə çevirir.

Kənd təsərrüfatı məhsulları ixracının stimullaşdırılmasının başlıca istiqamətlərinin müəyyən edilməsi ilk növbədə bu sahədə mövcud olan problemlərin aşkar çıxarılmasını, onların elmi təhlilini və müvafiq təcrübələrin nəzərdən keçirilməsini tələb edir. Burada dünya təcrübəsinin yerli şəraitə uyğun şəkildə tətbiq edilməsi

daha səmərəli nəticələrin əldə olunmasına əlverişli zəmin yarada bilər.

Dünya bazarına rəqabət qabiliyyətli kənd təsərrüfatı məhsulları ixrac edən ölkələrin təcrübəsində subsidiyaləşdirmə mühüm yer tutur. Müəyyən qədər sadə və ənənəvi olan bu üsul kənd təsərrüfatı məhsullarının xarici bazarlarda qiymət parametri üzrə rəqabət qabiliyyətini yüksəldir və ixracatçıları iqtisadi cəhətdən stimullaşdırır. Subsidiyalar ixrac qiyməti ilə maya dəyəri arasında olan fərq əsasında müəyyən edilməklə dövlət büdcəsindən ixracatçılara dotasiya şəklində ödənilir.

Respublikamızda kənd təsərrüfatı məhsulları ixracının birbaşa subsidiyaləşdirilməsi həyata keçirilmir. Araşdırmalar göstərir ki, ixrac edilən əksər kənd təsərrüfatı məhsullarının qiyməti onların istehsalına çəkilən xərclərin səviyyəsindən yuxarıdır. Yəni müvafiq göstəricilər həmin məhsullar üzrə ixracın zərərli başa gəlmədiyini özündə əks etdirir. Deməli, hazırkı şəraitdə kənd təsərrüfatı məhsulları ixracının sti-